

MORGENBLADETS KRONIKK ONSDAG 10. FEBRUAR 1971

Krigstilstanden under de fem okkupasjonsårene

UNDER ORDSKIFTET I norsk presse i løpet av de siste måneder om varigheten av krigstilstanden mellom Norge og Tyskland under annen verdenskrig, er det fra visse hold fremsatt et postulat som dels går ut på at krigstilstanden ikke inntrådte den 9. april 1940, men først senere, dels på at krigstilstanden opphørte ved Trondheimsavtalen av 10. juni s.å. om innstilling av fiendtlighetene. Et ekstremt eksempel på dette syn er kommet til uttrykk ved et innlegg av Einar Syvertsen i Aftenposten 30. desember f.å., hvor det blant annet hevdes at de diplomatiske forbindelser mellom Norge og Tyskland fortsatte inntil 19. april og at krigstilstand først inntrådte ved den såkalte «Führer-Erlass» av 24. april 1940 om oppnevning av en «Reichskommissar für die besetzten norwegischen Gebiete».

FOR Å BEGYNNE med den første del av dette postulat — om tidspunktet for begynnelsen av krigstilstanden — så er å si at ifølge anerkjente folkerettsregler inntrer krigstilstand enten ved faktisk åpning av fiendtlighetene eller ved krigserklæring. I Norges tilfelle ble fiendtligheter innledet i morgentimene 9. april ved tyske angrep på en rekke punkter av norsk territorium. Allerede fra dette tidspunkt var altså krigstilstand inntrådt — uansett tyske forsikringer om at de kom som venner, for å beskytte Norge osv. At krigen var begynt, ble på en måte straks på offisielt plan konstatert ved den replikkveksel som fant sted mellom den tyske minister i Oslo og den norske utenriksminister kort etter at fiendtlighetene var innledet. Da utenriksminister Koht etter samråd med regjeringen avsto det tyske ultimatum og minister Briuer bemerket at «da blir det krig», lod det norske svar at «krigen er jo alt i gang». Ifølge folkerettens regler er i slike situasjoner den ene parts oppfatning avgjørende for om det råder krigstilstand. Den høyt ansette danske folkeretts ekspert professor Max Sørensen uttrykker denne regel slik: «Hvorvidt en konflikt ut-

gjør krig avhenger av den ene parts oppfatning eller beslutning. Det tilkommer hver av partene å tillegge konflikten karakteren av krig» («Manual of Public International Law», New York, 1968, s. 806, Oversatt). Det var altså fra folkerettslig synspunkt tilstrekkelig at Norge anså krigstilstand for å være inntrådt. Selv om det således folkerettslig er uten avgjørende betydning om eller når det etter tysk oppfatning forelå krigstilstand, kan det i denne sammenheng være av interesse å påpeke eksempler som viser at det også fra offisiell tysk side ble innrømmet av krigstilstand var inntrådt før 24. april. Her skal nevnes en enkelt karakteristisk episode som antagelig er lite kjent: Da minister Scheel i Berlin den 13. april ble tilkalt til Hitler, uttalte sistnevnte bl.a. at i morgen til krigserklæring mot Norge bli skjerpet skånselsløst. (Innstilling fra Undersøkelseskommissjonen, Bind I, bilag s. 294). Denne uttalelse av Hitler fire dager etter 9. april, viser at han anså krigstilstanden som begynt allerede på et tidligere tidspunkt, ellers kunne det jo ikke ha vært tale om å «skjerpe krigføringen».

OGSÅ MED HENSYN til påstanden om at de diplomatiske forbindelser fortsatte til 19. april, er referatet av Scheels samtale med Hitler 13. april illustrerende. Minister Scheel meddelte ved denne anledning «der Führer» at han (Scheel) ikke kunne komme i forbindelse med sin regjering, men at den norske regjering hadde anmodet Sveriges om å ivareta de norske interesser i Tyskland. Dermed hadde således den tyske statschef 13. april fått klar beskjed fra norsk side om at Norge anså de diplomatiske forbindelser som avbrutt (hvilket jo forøvrig måtte være

Enkelte røster har stadig hevdet at krigstilstanden mellom Norge og nazi-Tyskland skulle ha opphørt med den såkalte Trondheimsavtalen av 10. juni 1940. Det er åpenbart at en politisk minoritet fra dengang har en sterk interesse for en slik tolkning. Men dagens kronikk bringer frem endel materiale som synes å sette definitivt bom for en slik oppfatning. Avslutningsvis reises dette spørsmål: Hva ville være mange falne fra de fem krigsårene ha sagt hvis de i dag ble spurt om Norge var i krig etter juni 1940?

Av ambassadør Peter Anker

en selvfølge siden krigstilstand var inntrådt). Den omstendighet at Scheel oppholdt seg enda noen dager i Berlin — inntil han 19. april fikk ordre av Ribbentropp om øyeblikkelig å forlate Tyskland, betydde naturligvis ikke at diplomatiske forbindelser fortsatte til denne dato. Det finnes tallrike eksempler på at diplomatiske representanter av praktiske eller andre grunner forblir i fiendens hovedstad endog relativt lenge etter krigsutbrudd.

Vi kommer så til den annen del av postulatet — om tidspunktet for krigstilstandens avslutning, som angivelig inntrådte ved avtalen av 10. juni om nedleggelse av våpnene. Det er på det rene at våpenhvile, våpenstillstand eller endog kapitulasjon ifølge folkeret-

tens regler ikke i og for seg innebærer at krigstilstanden er opphørt. Rent generelt uttrykker ovennevnte danske folkerettslærde dette slik: «Ved våpenstillstand eller overgivelse («surrender»), kan stater bringe sine fiendtligheter til avslutning, men de bringer ikke derved krigstilstanden til opphør» (op.cit.s. 805). Professor Castberg hevder den samme oppfatning i begge utgaver av sin Lærebok i Folkerett (1937 og 1948) og presiserer i siste utgave at «den fiendtlige besettelse av statens territorium ikke medfører en utsettelse av staten, når dens statschef og regjering fortsatt leder statens kamp...» slik som tilfellet var for Norge i årene 1940—45. At professoren overfor sine norske lesere anskueliggjør denne regel

ved uttrykkelig å henvise til eksemplet fra vårt lands nyeste historie, betyr ikke noen ny fortolkning og er likeså naturlig som om f.eks. en belgisk folkerettsjurist hadde illustrert den samme regel ved å vise til den belgiske regjeringens opphold i Frankrike 1914—1918.

SOM KJENT GJORDE den norske regjering i sin proklamasjon til det norske folk 7. juni 1940 det klart at Norges krig ville fortsette utenfor landets grenser og i sin dagsordre til Hæren 7. juni uttalte forsvarssjefen general Ruge at «krigen fortsetter på andre fronter». Det kan ikke råde tvil om at dette standpunkt måtte være kjent på tysk side. At regjeringen den følgende tid og frem til frigjøringen fulgte denne samme linje både i ord og i handling er almindelig kjent og tilstrekkelig påvist. At den såkalte kapitulasjonsavtale av 10. juni ikke betydde noen endring i så måte, fremgår bl.a. av professor Skodvins artikler i Aftenposten 23.—26. januar, hvor han klargjør fortolkningen av avtalens ordlyd sett i forbindelse med omstendighetene omkring inngåelse av denne og konkluderer med at avtalen bare gjaldt 6 divisjon (i Nord-Norge).

Uriktigheten av påstanden om at «Norge ikke ble ansett som krigførende», trenger neppe noen nærmere påvisning. Til støtte for en slik påstand heter det så: «Var nordmenn tatt som krigsfanger i uniform, var det enten som engelske eller tyske frivillige soldater». Her tør en konfrontasjon med fakta være på sin plass. Nordmenn som var tyske frivillige soldater, det vil si frontkjemperne i øst, kan vi her se bort fra, men om de norske krigsfanger som angivelig skulle være «engelske frivillige soldater» kan opplyses:

Praktisk talt alle norske krigsfanger i Tyskland 1940—45 bar under fangenskapet norske uniformer. Dette var tilfelle med nedskutte norske krigsflyvere, med offiserer og menige fra den kgl. norske marine, hvis krigsfartøyer ble senket av tyskerne og norske marinfolk som ble tatt til fange på Svalbard. Av norske offiserer som ble «tatt» hjemme i det okkuperte Norge var noen i uniform allerede fra første øyeblikk, mens andre snart etter fikk utlevert sine uniformer som de beholdt under fangenskapet. Fra 1942 var ca. 100 norske offiserer krigsfanger i Tyskland og mot slutten av krigen var tallet øket til over 1100. Alle disse norske krigsfanger ble regelmessig forsynt med standardpakker etc. bekostet av den kgl. norske regjering og tilstillet dem gjennom de tyske leirmyndigheter. Da general Ruge meddelte at hans gamle norske generalsuniform var utslitt, ble en ny norsk uniform sydd til ham i Sveits for den kgl. norske regjeringens regning og tilstillet ham i den tyske fangeleir. I de fangelister som Internasjonale Røde Kors benyttet, var norske krigsfanger i Tyskland naturligvis betegnet som norske. Utallige andre eksempler kunne gis på uholdbarheten av påstanden om at norske krigsfanger var «engelske frivillige».

DISSE KORTE OPPLYSNINGER turde være nok som korrektiv til de feilaktige påstander som det siktes til. Det synes ellers å være lite å vinne ved å fortsette diskusjonen om såvidt uomtvistelige kjensgjerninger, med mindre det fremkommer nye opplysninger av virkelig betydning.

Hva ville være mange falne fra de fem krigsårene ha sagt hvis de i dag ble spurt om Norge var i krig etter juni 1940? Også i denne henseende skylder vi å vise respekt både overfor de tusener av krigsinvalider og for dem som gav sitt liv for Norge gjennom krigens fem lange år — enten de møtte fiendens kuler i felten, i et skogholt eller foran en mur.

114512